

Нестинарите – танцуващи боси върху жарава

Нестинарството е един от обичаите, които ни правят уникални като народ. С обредните танци върху жарава страната ни е известна по целия свят, а от 2009 година тази традиция е включена в списъка със световното нематериално културно наследство на UNESCO. Нестинарството е един от най-древните обичаи, съхранен по българските земи. В миналото е бил практикуван и в Беломорска Тракия, а днес у нас е запазен само в няколко села, сгъсени в прегръдката на мистичната Странджа планина.

Според повечето изследователи корените на ритуала се крият в езическото минало на тези земи

и произхождат от култа към Слънцето при древните траки. Танцът с боси крака върху пламтящи въглени е уникален обичай, изпълняван от определени общности, които у нас имат за свои покровители Светите Константин и Елена. Нестинарството е свързано с целогодишни ритуални практики, като върховият му момент в странджанските села е на 3 юни, когато по стар стил е празникът на двамата равноапостолни светии. Факт е, че много населени места в региона имат православни храмове с името на Константин и Елена, които Българската православна църква сега почита на 21 май.

За нестинарството по българските земи пръв оставя писмени сведения Петко Р. Славейков през 1866 г.

Той прави доста подробно описание на танца върху разпалени

въглени от позицията на пътник-наблюдател в своеобразен пътепис. Славейков споделя емоциите от личния си досег до огнената мистерия на нестинарите, старейки се да не пропуска нищо. Разказът му отпреди век и половина включва важни и към днешна дата изгубени детайли за нестинарския обред

в Странджа и по-конкретно в тогавашните села с тази традиция – Бродилово, Костѝ, Маджура, Блаца, Пергоплово, Резово, Агио-Стефаново и Мързево (дн. Кѝндолово), част, от които са в днешната община Царево, Бургаско. Славейков пише за посветените на Светите Константин и Елена големи тържества, когато се провеждат т. нар. от местните жители „панацири“ – традиционните селски сборове (панацири), при които в самото село или в нарочена местност в близост се

кладели огньовете от по 40–50 кола дърва, край които нареждали богати трапези. Когато огънят привършел и дървата станели жарава, под специална обредна мелодия на гайда и тъпан селяните се вдигали, палели свещи и се кръстели.

В това време, всеки „прихванат“ (изпаднал в транс) от тайнството на Свети Константин (Константин) нестинар скачал от трапезата и почвал да играе върху жаравата с домашната си икона на Св. св. Константин и Елена (отдолу с дръжка). Играели боси върху тлеещия огън, като след няколко преминавания през огъня, танцуващият отивал в гората или се прибирал къщи. Славей-

ков наблюдава лично този обичай в несъществуващото днес гранично село Маджура (разселено след 1913 г.) и остава впечатлен от видяното. „Прихванатите“ от светеца били наричани ищинари и от тях имало във всяко село от региона по десетина души.

Да спрат през столетията езически нестинарски обичай многократно са се опитвали и църквата, и властта, но в крайна сметка след криене, години на забрани и ред нарочно създавани затруднения, нес-

тинарството оцелява до наши дни. Днес у нас то се практикува само в пет села в Странджанско. Данни за подобни обичаи има в Гърция, Испания, Кавказ, Азия, Месопотамия и още някои места по света, като мистиката и древността им е още по-неразбираема и обвита в тайни.

Нестинарският обичай в Странджа има своите предшестваци събития, които с известни прекъсвания към днешна дата са възстановени до голяма степен. В последната неделя на месец май, предхождаща 3 юни – денят, в който по стар стил християните почитали Светите Константин и Елена, рано сутринта жителите на петте нестинарски села в Странджа – Костѝ, Българи, Граматиково, Кондолово и Сливачево се отправят на тържествено шествие. То тръгва под звуците на свещения тъпан и гайдата от свещените постройките (конаците) на светците във всяко село, водено от нестинарите, следвани от епитропа, момчетата с иконите и поклонниците. Шествието се насочва към светилището Голямата аязма, намиращо се в Природен парк „Странджа“. Това свещено пространство за нестинарската обредност е естествено укрито в гората на Влахов дол,

десен приток на река Велека. Аязмо (от гръцки: αἴασμα – „осветен“) е водоизточник, който се намира край свещен за християните обект – храм, манастир или култово място. На Голямата аязма всяко от тези села има свой свещен извор (аязма) и ритуална дървена конструкция (одърче), на която се поставят иконите и обредните хлябове, кърпи и дарове, палят се свещи. Извършва се ритуалът „смиване“ с аязменска вода. Вярва се, че на този ден тя е най-лековита.

И започва тържеството, като всяко село нарежда своя трапеза, раздава се курбан, вият се хора до зори. Панагирът поставя край на месеца, наричан в Странджа „костадински“, а след него започва годината за нестинарите. В даден момент на танците тях ги е „прихващало“ и танцували върху пламтящата жаравя цяла нощ. По време на танца някои от „прихванатите“ нестинари правели пророчески предсказания, които винаги се сбъждали.

Според легендите, в миналото в тази местност е съществувало село, от което са произлезли и се разселили всички нестинари. Странджанци вярват, че хорището при Голямата аязма е свещено за влизане в огън, защото в него са играли първите посветени в огненото тайнство. Точно на това място също за първи път влиза в огнената жаравя и последната истинска нестинарка – легендарната баба Злата. Казват, че изселените в началото на ХХ век в Северна Гър-

ция местни жители – нестинари и до днес наричат това място Родината.

През 20-те години на ХХ век църквата забранява ритуала

През лятото на 1947 година е последният панагир на Голямата аязма. Десетилетия власти и църква следват негласна забрана за провеждането му. Едва през 2005 г. шествието на нестинарските села е възстановено по

инициатива на Дирекция на ПП „Странджа“, след близо 60-годишното му прекъсване.

В с. Българи хората са консервирано ядро на нестинарството и се смята, че именно в това село са запечатани много от автентичните нестинарски техники. Според специалисти истински „прихванати“ нестинари вече няма, последните са живели през 60-те години на миналия век, а днес изпълняващите ритуала са просто огнеходци.

Дали Свети Константин е спрял да „прихваща“ българи, или истинското умение ни е отнето заради годините на забвение на християнската вяра, не знам. Факт е обаче, че хората от този регион в Странджа ревностно пазят обичая и се грижат за неговата автентичност, което е особено ценно. В годините на социализма целта е нестинарството да избяга от духовното и религиозното, като обичаят е превърнат в туристическа атракция, която се представя през целия летен туристически сезон. До някаква степен, така преминала границите на страната ни популярност на обряда на практика обаче спомага нестинарската традиция да не изчезне, но автентичното в нея, уви, вече доста трудно се възстановява.

Местните казват, че нестинар може да стане само човек от нестинарските среди

и истински „прихваанатите“ са предимно от тяхната общност. Дали защото са просветени, или защото също като близките си са силно вярващи, не знам, но случайността ме срещна с местни хора, ревностно изучаващи и решени да опазят автентичността на традицията.

През отминалото време цялото село се е стичало в този момент пред конака в празнична премяна. Палели са свещи за здраве, кръстели се и са носили дарове – често пъти кърпи, масло, свещи, пари, сирене. Главната нестинарка прикадява всеки дошъл. След молитвите и краткото „свещаване“ на нестинарите засвирва гайда, задумква и тъпан. Иконите се носят от момчета, а пред тях е векилинът – човекът, който отговаря за нестинарите. Той трябва да носи кандилница с пушещ благоуханен тамян. Тъпанът, който води шествието, е свещен и стои окачен в конака цяла година. Той задава ритъма, който вероятно е подпомагал за случването на „прихваането“ от Свети Костадин (Константин).

Нестинарите впоследствие обикалят и огъня. Векилинът с кандилницата кади наоколо и идва моментът на „прихваането“. Главната нестинарка първа и след нея останалите нестинари започват да играят. В състояние на транс нестинарите влизат в оформения кръг с типични подвиквания, като първият прекосява жаравата на кръст, след което в огнения кръг навлизат и другите нестинари – мъже и жени. Особено

характерна е ситната и равна стъпка, с която нестинарите стъпват върху жаравата и въпреки парещите въглени, не нараняват краката си. Казват, че ритъмът, задаван от тъпанна, съвпада с ударите на сърцата им. След като ритуалният танц приключи, хората се хващат на Костадинското хоро за здраве.

В предишни времена „прихваанатите“ нестинари викали, подпявали странни звуци, погледите им

на кърпа, която огънят не я гори. Според старите нестинари, Свети Костадин невидим вървял пред тях с ведро, пълно с вода, която ръсел. Така жаравата гаснела и те играели по нея, без да се изгарят.

Една от легендите разказва:

Дотегнало му на дядо Господ да се грижи за хората. Така той търсил помощник на земята и свикал момците от целия свят. Запалил един огън и казал, че който имал смелост да мине през огъня и да играе в него, ще се докаже като най-верен и ще му стане помощник. Престрашил се Константин и така Бог го избрал. Той обаче не трябвало да бъде сам и затова по същия начин наклал огън и Елена се престрашила да мине през въглените. Тогава Господ наръчал, всяка година в деня на Константин и Елена да се пали огън и по него да се играе.

Нестинарството се е съхранило през вековете заради самоорганизацията на вярващите в силата му

Потомствените нестинари наричали вярата си Закон, който бил задължение на определени родове. Точно тези родове пазели традицията. Магията на нестинарството цели точно да опази застрашеното население от болести, неплодородна земя и да спечели покровител в лицето на светец. И днес, крепени от вярата си, с танците и панагира, нестинарите се стараят да измоят от Светите Костадин и Елена здраве и благоденствие за Странджа и хората ѝ, и истински се надяват да не боледуват цяла година – от панагир до панагир. ♦

ставали неестествени, дори придобивали необикновена сила. В старите разкази съществуват истории, че възрастна жена нестинарка срещнала на пътя си любопитен зрител, който бил в пъти по-едър от нея и тя с леко движение успяла да го събори. Може би затова казват, че на пътя на нестинар не бива да се застава.

Друга история разказва, че нестинарка се е спъвала и падала в огъня, но нито тя, нито дрехите ѝ обгаряли. Чувал съм и за изтърва-